

Predrag Milidrag*PROBLEM DODAVANJA (ADDITIO) BIĆU KOD TOME AKVINSKOG*

APSTRAKT: Tekst analizira problem dodavanja konceptu bića (ens) kod Tome Akvinskog. U prvom delu teksta razmotrena je nemogućnost dodavanja božanskom biću, a drugi se bavi odsustvom dodavanja u zajedničkom biću (ens commune). Dok božansko bivstvovanje nije u stanju da primi nikakva dodatna određenja, zajedničko bivstvovanje aktualno ne sadrži dodatna određenja, ali jeste u stanju da ih primi. U tom kontekstu, ističe se razlika između dodavanja rodnim pojmovima i dodavanja zajedničkom biću. U trećem delu teksta tumači se De veritate, q. 21, a. 1 i pokazuje da je zajedničko biće u stanju da primi dodatak ili na način kontrahovanja nečim realnim na determinatum modum essendi ili na način izražavanja savršenstava koja nisu eksplicitno iskazana rečju biće. Prvo su kategorije, drugo su transcendentalije.

KLJUČNE REČI: zajedničko biće, dodavanje, kategorije, transcendentalije, rod i vrsta, božansko bivstvovanje, Toma Akvinski.

Iako često tvrdi da se ni božanskom biću (*ens*) ni biću stvorenih stvari (kao ni njihovim pojmovima) ništa ne može dodati, kada govori o tome Toma Akvinski (Thomas Aquinas) nikad ne propušta priliku da istakne da su u pitanju dva potpuno različita smisla dodavanja. Pošto nema razlikovanih pojmova koji ne izražavaju ono što biće izražava ili koji bi izražavali nešto o čemu se ne može reći da je biće, to znači da biće nije rod.¹ No, ako je najzajedničkije za sve stvorene stvari (*ens commune*) i ako se ono samo ne može diversifikovati, kako dolazimo do mnoštvenosti stvari? Akt bivstvovanja (*actus essendi*) je ono što sva bića imaju zajedničko,² i on uključuje sve što je u nekom biću jer je aktualnost svega drugog. Dakle, po svojoj sveobuhvatnosti takav jedan koncept negira dodavanje. No, po čemu je negacija dodavanja pojmu zajedničkog bića različita od negacije dodavanja božanskom biću? Otkud onda mnoštvenost stvari? Ova pitanja sadržana su u

1, „[B]iću se ne može nešto dodati kao strano, kao što se razlika dodaje rodu ili akcidencija nositelju, jer je svaka narav po biti biće; stoga i Filozof kokazuje u III. knj. *Metafizike* da biće ne može biti rod“, De ver., q. 1, a. 1, resp. (Akvinski 2001: 240; zarad terminološkog ujednačavanja s ostatkom teksta, umesto *pripadak* stavljeno je akcidencija). Dela Anđeoskog doktora biće citirana na sledeći način: ST – Summa theologiae, SCG – Summa contra gentiles, *In Sent.* – Scriptum super Sententiis magistri Petri Lombardi, *In Meta.* – In duodecim libros Metaphysicorum Aristotelis, *De ver.* – Quaestiones disputatae de veritate, *De pot.* – Quaestiones disputatae de potentia, DEE – De ente et essentia, *Comp. th.* – Compendium theologiae, *De malo* – Quaestiones disputatae de malo. (Tekst je nastao u okviru projekta Instituta za filozofiju i društvenu teoriju koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja R. Srbije pod brojem 179049.)

2 SCG I, 26 (Akvinski 1993: 135).

jednoj Tominoj ponešto zbunjujućoj rečenici: „Zajedničko biće (*ens commune*) jeste ono kojem ništa nije dodato, ali nije po njegovom pojmu da mu se ništa ne može dodati“.³ Da li mu se onda nešto može ili ne može dodati i, ako može, kako može?

Problem dodavanja, barem kakav je stigao do Sv. Tome sastojao se od dva glavna pitanja. Temeljnije pitanje bavilo se učenjem o odsustvu dodavanja u božanskoj prirodi, učenje koje je vodilo zaključku da nema nikakve zajednice između Boga i stvorenine, tj. da biće nije zajedničko savršenstvo koje Bog i stvorenine dele. S tim rešenim pitanjem pažnja se usmerila na stvoreno biće i pitanje sada uključuje način na koji se za transcendentna svojstva bića može reći da se dodaju samom biću.

Samo zajedničko biće označava akt bivstvovanja (*actus essendi*) svake stvorene stvari koji univerzalno čini da se stvari razlikuju od *nihil*, akt koji je jedinstven za svaku stvar i koji je realno različit od prirode svake stvari. Dakle, iako nema dva ista akta bivstvovanja, svaki akt bivstvovanja objašnjava zašto je neka stvar nešto a ne *nihil*. Zajedničko biće, ne dodaje stvarima ništa, nikakvu šastvenu savršenost, ono je apstrakcija obrazovana razumom i izražava činjenicu da su stvari aktualne. Ono je zajedničko ne u smislu da je uključeno u svaku određenu formu, već u smislu da je povezano sa svakom formom i svaku formu postavlja u aktualnost. Kao zajednički *ratio* u smislu nečeg različitog od individualno postojećih stvari, zajedničko biće ima samo intencionalno bivstvovanje.⁴ Na osnovu toga, na osnovu te uvek iste aktualizujuće funkcije u odnosu na svaku prirodu, bivstvovanje apstrahovano od pojedinačnih stvari koje aktualizuje sagledavano je kao *zajednički koncept* koji se može pripisati svim stvarima utoliko što su različite od *nihil*.⁵ Direktna posledica toga jeste da biće kod Tome ne sadrži nikakvo šastveno određenje, pošto nema ničeg šastveno zajedničkog za sve stvari.⁶

Mesto iz Tominih *Raspravljenih pitanja o božjoj moći* poslužiće kao dobar prikaz njegovog razumevanja problema dodavanja i kao vodič za dalje izlaganje:

Zajedničko biće jeste ono kojem ništa nije dodato, ali nije po njegovom pojmu da mu se ništa ne može dodati. Božansko bivstvovanje jeste ono koje nije podložno dodavanju i, štaviše, po svom je pojmu takvo da mu se ništa ne može dodati. Dakle, božansko bivstvovanje nije zajedničko bivstvovanje. Dodatak razlike *razumno* nije po pojmu životinje uzetom u njegovoj opštosti; ipak, taj pojam nije takav da mu se ova razlika ne može dodati. Ono čemu se ništa ne može dodati bila bi nerazumna životinja koja bi bila vrsta životinje.⁷

³ *De pot*, q. 7, a. 2, ad 6.

⁴ „Što je zajedničko mnogima, ne postoji izvan njih, osim pojmovno. ... Prema tome, još manje može zajedničko bivstvovanje postojati izvan stvari što postoje, osim, dakako, u umu (*Quod est commune multis, non est aliquid praeter multa nisi sola ratione. ... Multo igitur minus et ipsum esse commune est aliquid praeter omnes res existentes nisi in intellectu solum*)“, CG I, 26 (Akviski 1993: 135, prevod nezatno izmenjen).

⁵ „Riječ 'biće' potječe od aktualnosti bivstvovanja (*ens sumitur ab actu essendi*)“, *De ver.*, q. 1, a. 1, resp. (Akviski 2001: 241). Ili: „Kao što je kretanje akt pokretanog utoliko što je pokretljivo, bivstvovanje je akt postojećeg utoliko što je biće (*Sicut autem motus est actus ipsius mobilis in quantum mobile est; ita esse est actus existentis, in quantum ens est*)“, *In I Sent.*, d. 19, q. 2, a. 2; isto u *In I Sent.*, d. 8, a. 1, q. 1 ili *In IV Meta.*, l. 2, no. 553. Za Tomin egzistencijalni pojam bića, up. Milidrag 2014: 10–15.

⁶ Drugim rečima, Tomin pojam bića stoji nasuprot šastvenom pojmu bića kod Škota ili Suareza (Scotus, Suárez) za koje je biće ono što u sebi ne sadrži protivrečnost; za to kod Suareza, up. Milidrag 2013.

⁷ *De pot*, q. 7, a. 2, ad 6: „Ad sextum dicendum, quod ens commune est cui non fit additio, de cuius

Tri su zaljučka slede iz ovog teksta. Prvo, božansko bivstvovanje ne uključuje dodatak i nije sposobno da primi nikakav dodatak te, otud, božansko bivstvovanje nije zajedničko bivstvovanje. Drugo, zajedničko bivstvovanje ne uključuje dodatak, ali, treće, priroda zajedničkog bivstvovanja nije takva da mu se ništa ne može pridodati. Navedena tri zaključka određuju i tok izlaganja u ovom tekstu: odsustvo dodavanja u Bogu, odsustvo dodavanja u zajedničkom biću i, svakako najvažnije, kako je moguće išta dodati zajedničkom biću, što vodi ka kategorijama i transcendentijama.

Odsustvo dodavanja i zajedničnost u Bogu

Osim gorenavedenog teksta iz *Raspravljanih pitanja o božjoj moći*, za problem dodavanja od ključnog je značaja i tekst iz *Komentara Sentencija Petra Lombardanina*

[N]ešto [se] naziva „bivstvovanje bez dodatka“ na dva načina. Na prvi način, pojam stvari može biti takav da joj se ništa ne može pridodati i na taj se način o Bogu kaže da je bez dodatka. To je zapravo primereno bivstvovanju koje je savršeno u sebi samom i zbog čega ono ne prima dodavanje. Ono ne može biti ni zajedničko bivstvovanje jer sve zajedničko očuvano je u pojedinačnoj stvari. Na drugi način, nešto se naziva „bivstvovanje bez dodatka“ tako što pojmu stvari ne pripada da joj se išta može pridodati ili da joj se ne može ništa dodati i na taj način je zajedničko bivstvovanje bez dodatka. Jer uslov „bez dodatka“ nije uključen u razumevanje [zajedničkog] bivstvovanja. Da je drugačije, nikad mu se ništa ne bi moglo dodati, jer to bi bilo protivno pojmu bivstvovanja. S tog razloga, ono je zajedničko jer u svom konceptu ne označava nikakvo dodavanje, već mu se što može dodati tako da to bivstvovanje može biti određeno za pojedinačnu stvar. Na primer, *životinja* je zajedničko za bića kojima nedostaje razum, zato što pojmu životinje ne pripada da ima ili da nema razum. *Vo*, međutim, naziva se bićem kojem nedostaje razum zato što je negacija razuma uključena u njegov pojam i po tome je on određen u skladu s vrsnom razlikom. Na isti način, božansko biće je određeno u sebi i odvojeno od svih drugih stvari po tome što mu se ništa ne može pridodati. Dakle, očito je da negacije koje se izriču o Bogu ne označavaju nikakvu složenost u njemu.⁸

---

tamen ratione non est ut ei additio fieri non possit; sed esse divinum est esse cui non fit additio, et de eius ratione est ut ei additio fieri non possit; unde divinum esse non est esse commune. Sicut et animali communi non fit additio, in sua ratione, rationalis differentiae; non tamen est de ratione eius quod ei additio fieri non possit; hoc enim est de ratione animalis irrationalis, quae est species animalis“.

8 *In I Sent*, d. 8, q. 4, a. 1, ad 1: „Ad primum ergo dicendum, quod aliquid esse sine additione dicitur dupliciter. Aut de cuius ratione est ut nihil sibi addatur: et sic dicitur de Deo: hoc enim oportet perfectum esse in se ex quo additionem non recipit; nec potest esse commune, quia omne commune salvatur in proprio, ubi sibi fit additio. Aut ita quod non sit de ratione ejus quod fiat sibi additio, neque quod non fiat, et hoc modo ens commune est sine additione. In intellectu enim entis non includitur ista conditio, sine additione; alias nunquam posset sibi fieri additio, quia esset contra rationem ejus; et ideo commune est, quia in sui ratione non dicit aliquam additionem, sed potest sibi fieri additio ut determinetur ad proprium; sicut etiam animal commune dicitur esse sine ratione, quia de intellectu ejus non est habere rationem, neque non habere; asinus autem dicitur sine ratione esse, quia in intellectu ejus includitur negatio rationis, et per hoc determinatur secundum differentiam propriam. Ita etiam divinum esse est determinatum in se et ab omnibus aliis divisum, per hoc quod sibi nulla additio fieri potest.

U navedena dva teksta ističu se dve važne doktrine u vezi s božanskim bivstvovanjem: a) božja savršenost jeste takva da isključuje svaku mogućnost dodavanja i b) kao posledica nemogućnosti dodavanja, Bog ne može biti zajedničko biće, niti je božansko bivstvovanje zajedničko bivstvovanje.⁹

Dobro je poznato da je Toma držao da su stvorena bića sačinjena od dve komponente, suštine i bivstvovanja. U stvorenim stvarima bivstvovanje je vrhovna aktualnost. Međutim, tu aktualnost stvorenine poseduju na ograničen način, tj. u skladu s ograničenjima koja postavlja njihova suština. Bivstvovanje Boga ni na koji način nije ograničeno, već je u skladu sa sveukupnošću bivstvovanja.¹⁰ Sledstveno, bivstvovanje nije samo ono po čemu Bog jeste, već je i ono *šta* on jeste.¹¹ Drugim rečima, suština i bivstvovanje su u Bogu identični, bivstvovanje *jeste* božja suština („bivstvovanje može biti određeno za pojedinačnu stvar“). Pošto je bivstvovanje „aktualnost svih akata i savršenost svih savršenstava“,¹² sledi da ukoliko postoji biće koje poseduje bivstvovanje u njegovoj sveukupnosti, to će biće posedovati sva savršenstva: „Bog koji se poistovjećuje sa svojim bivstvovanjem, kao što je već dokazano, posjeduje bivstvovanje u čitavoj snazi bivstvovanja. Dakle, ne može mu nedostajati nikakva odličnost koju ima bilo koja stvar“.¹³ U tekstu iz *Komentara Sentencija* Toma je naveo da je božanska savršenost razlog zašto nikavo dodavanje nije moguće i u upravo citiranom tekstu vidimo zašto je to tako. Ako Bog poseduje bivstvovanje u njegovoj sveukupnosti, nijedno savršenstvo mu ne može nedostajati, te je, otud, njegova priroda (bivstvovanje!) nepodložna dodavanju. Dodavanje je moguće samo ukoliko bi u Bogu postojala neka neaktualizovana potencija:

Svako biće koje treba neko dodatno svojstvo da može postojati, nalazi se u potenciji spram njega. Ali Božja supstancija nije ni na koji način u potenciji, kako je pokazano. Osim toga, Božja supstancija je njegovo bivstvovanje. Prema tome, njegovo bivstvovanje ne može imati kao supstancijalnu odrednicu neko dodatno svojstvo.¹⁴

Sveukupnost i preobilnost bivstvovanja u Bogu jeste razlog zašto nikakvo dodavanje nije moguće kada je on u pitanju. Pomanjkanje dodavanja u Bogu je, nadalje, temelj za zaključak da nema zajedničkosti u Bogu:

Božje bivstvovanje, naprotiv, postoji bez dodatka ne samo u mislima nego i u stvarnosti, i to ne samo bez dodatka nego i bez sposobnosti dodatak primiti. Stoga se iz te činjenice da ne prima i ne može primiti dodatak većma može zaključiti da Bog nije zajedničko bivstvovanje, nego vlastito; čak se njegovo bivstvovanje razlikuje od svih ostalih time što mu se ništa ne može dodati.¹⁵

Unde patet quod negationes dictae de Deo non designant in ipso aliquam compositionem.

9 Kao što se već sad vidi, Toma koristi i pojam zajedničkog bića i pojam zajedničkog bivstvovanja kao zamenjive. U ovom trenutku, sve do trećeg dela, nije moguće objasniti u čemu se oni razlikuju. Za razliku između *ens* i *esse* kod Akvinca, up. *In De heb.*, l. 2 (Akvinski 1996: 368–372); up. i Owens 1954: 457, 1963a: 362, Wippel 1984: 123–124, Milidrag 2014: 6–10. „Govoriti o *esse commune* znači naglasiti *actus essendi* koji je uključen u Tomino razumevanje *ens commune*“, Wippel 2000: 150.

10 SCG I, 28; up. i Clarke 1952.

11 ST I, q. 3, a. 4; up. i SCG I, 21–22.

12 *De pot.*, q. 7, a. 2, ad 9.

13 SCG I, 28 (Akvinski 1993: 141; umesto *bitak* stavljeno je *bivstvovanje*).

14 SCG I, 24 (Akvinski 1993: 125, umesto *bivstvo* i *mogućnost* stavljeno je *supstancija* i *potencija*).

15 SCG I, 26 (Akvinski 1993: 135).

Zato što je bez dodataka i bez mogućnosti za dodatak, božansko bivstvovanje nije zajedničko već je svojstveno Bogu i time se razlikuje od svakog drugog akta bivstvovanja. Toma iz Akvina jasan je oko razloga zašto se zajedničkost mora negirati kada je u pitanju Bog. Odsustvo zajedničkosti neposredna je posledica odsustva dodavanja: na osnovu same činjenice da mu se ništa ne može dodati, njegovo se bivstvovanje razlikuje od svih drugih.

Na osnovu toga jasan je glavni tok Tomine argumentacije. Bog je najsavršenije biće jer poseduje bivstvovanje u njegovoj sveukupnosti. Zato što je savršen nemoguće je ikakvo dodavanje. Zato što je nemoguće dodavanje, njegovo bivstvovanje nije zajedničko već je njemu svojstveno.

Međutim, šta svetac misli pod time da je božansko bivstvovanje svojstveno, a ne zajedničko? U tekstu iz *Komentara* on kaže da božje bivstvovanje ne može biti zajedničko. Kaže i to da je ono po sebi određeno i odvojeno od svih drugih. U tekstu iz *De potentiae* kaže da božansko bivstvovanje nije zajedničko bivstvovanje. U citiranom 26. poglavlju *Sume* kaže da ono nije zajedničko, već svojstveno jer po samoj činjenici da mu se ništa ne može pridodati, njegovo je bivstvovanje različito od bivstvovanja svega drugog.

Ovaj argument Akvinac na nekim mestima koristi da bi pobio panteističku grešku koja božansko bivstvovanje poima kao ono po čemu sve što jeste formalno bivstvuje.¹⁶ Tu on argument usmerava protiv gledišta da postoji samo jedan akt bivstvovanja u svetu i da je to akt božanskog bivstvovanja. Sve drugo bi u tom slučaju formalno bivstvovalo pomoću božanskog bivstvovanja. Argument da nema dodavanja u Bogu koristi da bi odbacio to gledište i nadalje pokazao da je božansko bivstvovanje različito od svakog drugog. Konkretno, božansko bivstvovanje nije zajedničko zato što, iako ne uključuje u svoj pojam nikakvo dodavanje, *zajedničko bivstvovanje ne implicira nikakvo isključivanje dodavanja*. Drugde pak Toma koristi argument da nema dodavanja u Bogu ne bi li odbacio jednu sasvim drugačiju grešku, naime razumevanje po kojem se božansko i stvoreno bivstvovanje nalaze na istom nivou, kao da je bivstvovanje nešto što Bog i stvorenine dele.¹⁷ I Bog i stvorenine posedovale bi bivstvovanje prema svojim prirodama, ali bi samo bivstvovanje bilo neutralno. U 24. odeljku prvog dela *Sume protiv pagana* kontekst je sličan onom iz *Komentara*. Toma koristi argument da nema dodavanja u Bogu da bi pokazao da bivstvovanje nije zajedničko savršenstvo kojem bi nešto trebalo da se doda, e da bi se tako Bog konstituisao u sebi svojstvenoj prirodi. Ništa se ne može pridodati božanskoj suštini, kaže Toma, čime bi Bog esencijalno bio određen kao što je rod određen razlikama; jer tada

16 „Ako kažemo da je Bog samo bivstvovanje, nije potrebno da upadnemo u zabludu onih koji rekoše da je Bog ono zajedničko bivstvovanje kojim svaka stvar, kao svojom formom postoji. Doista, tom je bivstvovanju, Bogu, svojstveno da mu ne može biti ništa dodano tako da se samom svojom čistoćom razlikuje od svakog bivstvovanja. ... A zajedničko bivstvovanje, doduše, u svom pojmu ne uključuje nikakav dodatak, ali ga po svom pojmu niti ne isključuje; naime, kad bi to bio slučaj, ne bi se moglo pojmiti ništa u čemu bi povrhu bivstvovanja bilo još nešto“, DEE 5 (Akvinski 1996: 314; umesto *oblik* stavljeno je *forma*).

17 „Božje bivstvovanje, koje je njegova suština, nije zajedničko bivstvovanje, već je bivstvovanje koje se razlikuje od sveg drugog bivstvovanja: tako je samim svojim bivstvovanjem Bog različit od svakog drugog bića“, *De pot.*, q. 7, a. 2, ad 4. Za kritiku tumačenja *ens commune* kao zajedničkog za Boga i stvorenine, vidi Fabro 1970 i Aertsen 1996: 388–390.

Bog ne bi postojao osim ako ne bi bio prisutan i pridodani element. No, to je nemoguće jer bi to značilo da Bog nije po sebi nužno biće.

Iz ovog vidi se da Toma koristi argument u dva razičita konteksta. U jednom pobija grešku panteizma, u drugom grešku koja bivstvovanje posmatra kao zajedničko za Boga i stvorenine. U argumentu protiv panteizma jasno je da odbacivanje zajedničkosti u Bogu znači da božje bivstvovanje nije isti akt kojim bivstvuje stvorenine. U drugom, razlika između božanskog bivstvovanja i onog stvorenina još je radikalnija: božansko bivstvovanje je onkraj svih ograničenja u pojmu stvorenog bivstvovanja. Ako kažemo da je stvoreno bivstvovanje savršenstvo koje dele sva stvorena bića tada moramo reći da se savršenstvo božanskog bivstvovanja ne može posmatrati kao da je uključeno u to savršenstvo. Nema poređenja kojim bi se dva bivstvovanja dala dovesti na isti nivo, odnosno za Tomu pojam bića nikako nije univokan, već samo može biti analogan.¹⁸ Otud, kada piše da božansko bivstvovanje nije zajedničko bivstvovanje, već da je svojstveno, to znači ne samo da nema identiteta između njih već i to da ta dva savršenstva nemaju ničeg zajedničkog.

Šta iz dosad rečenog sledi o zajedničkom bivstvovanju? Tekst iz *De veritate* će pomoći:

Biće koje je prvo po razlogu svoje zajedničkosti, pošto je suštastveno isto za svaku datu stvar, ne ide dalje od ograničenja svega i, otud, biće je znano u spoznaji svake stvari. No, biće koje je prvo po razlogu svoje uzročnosti prevazilazi, preko svih granica, sve druge stvari i, otud, ne može biti spoznato kroz spoznaju nijedne druge stvari. Prema tome, u ovom životu u kojem razumevamo pomoću likova apstrahovanih iz stvari, znamo zajedničko biće dovoljno, ali ne i nestvoreno biće.¹⁹

Važan aspekt ovog teksta jeste to da se zajedničko biće nalazi unutar granica svakog stvorenog bića, dok te granice nestvoreno biće prevazilazi. Smisao rečenog u ovom citatu je suštinski isti kao u ranijim, naime pokazati da božansko bivstvovanje nije uključeno u ograničenja bivstvovanja zajedničkog za stvorena bića. To pokazuje da se zajedničko bivstvovanje slaže sa zajedničkim bićem oko toga da obe formule isključuju Boga i njegovo bivstvovanje iz svog domena.

18 Pojam bića je analogan na osnovu toga što i *esse commune* i *esse subsistens* označavaju čistu aktualnost koja aktualizuje: „Zajednički pojam bića i koncept koji odgovara Bogu nisu uzeti od dve različite stvarnosti koje su u odnosu roda i razlike, već od jedne i iste stvarnosti beskonačnog bića, pojmljene na različite načine: zajednički koncept poima stvarnost na nesavršen način, naime bez intrinzičnog modusa [subzistencija], odgovarajući koncept poima istu realnost na savršen način, naime zajedno s intrinzičnim modusom [i zato je Bog *ipsum esse subsistens*]“ Aertsen 2012: 400. Međutim, analogija ne postoji samo kada je reč o božanskom i zajedničkom biću, već i kada je reč o bivstvovanju ma koja dva stvorena bića: „Bivstvovanje je različito u svakoj svojoj instanci. Ipak, u svakoj instanci kroz celo područje konačnih stvari aktualizuje potenciju [suštinu]na način koji je svima proporcionalno zajednički... Ova uvek prisutna proporcija postavlja pojam zajedničkog bivstvovanja i rađa pojam analognog pojma bića, analognog po strogoj proporcionalnosti: Petrovo bivstvovanje je za Petra ono što je Pavlovo za Pavla“, Owens 1963a: 111.

19 *De ver.*, q. 10, a. 11, ad 10: „Ad decimum dicendum, quod ens quod est primum per communitatem, cum sit idem per essentiam cuiuslibet rei, nullius proportionem excedit; et ideo in cognitione cuiuslibet rei ipsum cognoscitur. Sed ens quod primum est causalitate, excedit improporcionaliter omnes alias res: unde per nullius alterius cognitionem sufficienter cognosci potest. Et ideo in statu viae, in quo per species a rebus abstractas intelligimus, cognoscimus ens commune sufficienter, non autem ens increatum“.

Odsustvo dodavanja u zajedničkom bivstvovanju

Na osnovu tekstova iz *Komentara* i *De potentiae* sasvim je jasno da negiranje dodavanja u zajedničkom bivstvovanju neće biti tumačeno na isti način kao negiranje kada je Bog u pitanju. Da podsetimo:

Zajedničko biće jeste ono kojem ništa nije dodato, ali nije po njegovom pojmu da mu se ništa ne može dodati. Božansko bivstvovanje jeste ono koje nije podložno dodavanju i, štaviše, po svom je pojmu takvo da mu se ništa ne može dodati. Dakle, božansko bivstvovanje nije zajedničko bivstvovanje. Dodatak razlike *razumno* nije po pojmu životinje, uzetom u njenoj opštosti; ipak, taj pojam nije takav da mu se ova razlika ne može dodati. Ono čemu se ništa ne može dodati bila bi nerazumna životinja koja bi bila vrsta životinje.

Božansko bivstvovanje ne sadrži dodatke, *niti je u stanju da primi dodatak*. Zajedničko bivstvovanje, s druge strane, aktualno ne sadržava dodatke, ali je u stanju da ih primi. U odnosu na zajedničko biće Toma tvrdi dve stvari. Prvo, kaže da ništa nije dodato zajedničkom biću i, drugo, da priroda zajedničkog bića nije takva da mu se ništa ne može dodati. Prvu tvrdnju razmotrićemo u ovom, a drugu u narednom delu ovog teksta.

Razmotrimo na Tominom primeru odsustvo aktualnog dodavanja u zajedničkom bivstvovanju. On kaže da po svojoj prirodi pojam *animal commune* ne uključuje razliku *rationale*, ali da ni ne isključuje mogućnost da mu se takva razlika doda. Samo je pojam *animal irrationale* tako određen da ne dopušta dodatak/razliku. No, treba imati na umu ograničenja ove ilustracije. Naime, Toma zasigurno ne želi da je bukvalno primeni na problem dodavanja zajedničkom biću, jer biće ni za njega nije rod,²⁰ te mu se nijedna razlika ne može pripisati kao što se pripisuje rodu. Biću se može dodati samo ono što izražava ovaj ili onaj njemu unutrašnji modus ili njegovu modifikaciju; to su transcendentalije i kategorije i o tome će biti više reči u narednom delu. Uporedimo sada pojmove *animal commune* i *ens commune*, da bismo tačno videli na koji je način svaki od njih slobodan od dodavanja.

Posmotrimo prvo rodni pojam *animal commune*. Klasično objašnjenje nalazi se u delcetu *O biću i suštini*, u njegovoj drugoj glavi gde svetac objašnjava kako je individuum neke vrste povezan sa samom vrstom i potom objašnjava kako se vrsta odnosi prema rodu.²¹ Tu on naglašava da, iako je vrsta odgovarajuće konstituisana dodatkom razlike, ipak ničeg nema u vrsnoj suštini što već nije na neki način sadržano u rodu. Sve što je u vrsti, kaže on, takođe je sadržano u rodu, ali kao neodređeno.²²

Akvinac objašnjava da ukoliko pojam životinje ne bi bio celina koja jeste čovek, već samo njegov deo, tada „životinja“ nikad ne bi mogla biti pripisana čoveku. To je zato što nijedan deo ne može biti pripisan celini, tj. da je „životinja“ samo deo čoveka na isti način

20 Npr. *In V Meta.*, l. 9, no. 890, *In X Meta.*, l. 1, no. 2169, *De pot.*, q. 7, a. 3 resp.

21 Up. DEE 2 (Akvinski 1996: 280–282).

22 Isto (282).

na koji je to noga ili ruka, tada se nikad ne bi moglo reći da je čovek životinja, kao što se ne može reći da je ruka ili noga.²³ Toma ne kaže da je rod identičan s vrstom, on kaže da pojam roda ne predstavlja jednu zaokruženu i samostalnu suštinu. Rod je rod upravo zbog svoje otvorenosti za određenje vrsnom razlikom. Zapravo, on neodređeno sadrži sve vrsne razlike kojima može biti određen. Zato možemo reći da po sebi ne sadrži razlike, ali ni da zaprečava njihovu mogućnost i to se jasno vidi u narednom citatu:

Ako bi se životinjom zvala samo neka stvar koja ima savršenost da može osjećati i kretati se zbog počela koje u njoj postoji, s isključenjem druge savršenosti, tada bi se bilo koja daljnja savršenost odnosila spram životinje kao novi dio, a ne kao uključeno sadržana u pojmu životinje: te tako životinja ne bi bila rod.²⁴

Sada postaje jasna primerenost rodnog pojma životinje kao ilustracija nedostatka dodavanja u zajedničkom bivstvovanju. *Animal commune* ne uključuje aktualno dodavanje vrsne razlike „razumno“, ali ipak uključuje mogućnost takvog dodavanja u sam taj pojam.

Poslednji tekst iz *De entea* koji ćemo navesti sumira temelj na kojem Toma zasniva učenje o odsustvu dodavanja u rodnom pojmu kao što je životinja:

[J]er jedinstvo roda proizlazi upravo iz neodređenosti ili neoprijedjenosti. No ne tako da bi ono što se označuje rodom bila brojčano jedna narav u raznim vrstama, kojoj bi onda pridošla druga stvar, tj. razlika što ga određuje, kao što forma određuje tvar koja je brojem jedna; nego rod označuje neku formu – ipak ne određeno ovu ili onu – a onda ga razlika točno izražava. Ta razlika nije druga doli ona koju je rod označivao na neodređeni način.²⁵

Neodređenost i neopredeljenost karakteristike su rodnih pojmova koji čine mogućim da im se negiraju dodaci. Rod izražava neku formu, ali ne eksplikcitno ovu ili onu formu. Vrsta se razlikuje od roda kako se određeno razlikuje od neodređenog.

Posmotrimo sada odsustvo dodavanja u zajedničkom biću, držeći na umu upravo rečeno o odsustvu dodavanja u rodnim pojmovima. Zasigurno, primer je pokazao šta Toma misli pod odsustvom dodavanja. Kako zajedničko biće potvrđuje to Tomino razumevanje?

Treba se prisetiti da je pri određenju predmeta metafizike²⁶ Toma zajedničko biće povezo i zapravo sveo na akt bivstvovanja.²⁷ Takvo svodenje ne znači da je to njega deo bića, već da na biće gleda s tačke gledišta akta koji je aktualnost svakog bića, a ne s tačke gledišta šastvenih određenja bića.²⁸ Samo s tačke gledišta akta bivstvovanja biće može

23 Isto.

24 DEE 2 (Akviski 1996: 285; umesto *osjetilno biće* stavljeno je *životinja*):

25 DEE 2 (Akviski 1996: 288).

26 Za to, up. Milidrag 2016.

27 „Stvar se razlikuje od bića u tome što riječ biće potiče od aktualnosti bivstvovanja ... dok riječ stvar izražava štostvo ili bit stvari“, *De ver.*, q. 1, a. 1, resp. (Akviski 2001: 241); vidi i Milidrag 2014: 10–15.

28 „Supstancija je stvar kojoj ne pripada postojati u nosiocu. Imenicu *stvar* treba ovdje shvatiti u

služiti kao predmet nauke metafizike, zato što onoliko dugo koliko razmatramo štastvena određenja bića bavimo se različitim rodovima kojima je biće distribuirano. S druge strane, ukoliko posmatramo biće s gledišta njegovog akta bivstvovanja transcendiramo rodove jer, iako uključuje štastvena određenja bića, akt bivstvovanja njih ne izražava. Otud, možemo videti razlog po čemu se negacija dodavanja zajedničkom biću razlikuje od negacije dodavanja rodnom pojmu kao što je *animal commune*. Toma je kazao da se ništa ne može dodati biću zato što je svaka priroda esencijalno biće.²⁹ Takođe, u razmatranju dodavanja u odnosu prema rodnim pojmovima kazao je da ne postoji jedna suština u različitim vrstama istog roda.³⁰ Dakle, nikad nećemo reći da je svaka vrsta u nekom rodu esencijalno ista (sa svim ostalim), ali ćemo reći da je svaka priroda esencijalno biće.³¹

Možemo videti da razlog zašto zajedničko bivstvovanje aktualno ne izražava dodatke nije zbog neodređenog ili indiferentnog načina na koji ih poseduje, već zbog sveobuhvatnog načina na koji su dodaci uključeni u biće. Drugim rečima, zajedničko bivstvovanje neće eksplicitno ukazivati na svoje dodatke zato što su oni nejasno i nedoređeno uključeni, već zato što ih uključuje na način koji zamagljuje njihov osnovni određujući izraz. Kako smo videli, akt bivstvovanja jeste aktualnost svega u jednoj stvari, njene suštine, supstancije i svake forme i prirode.³² Biće posmatrano s gledišta svog akta bivstvovanja neće izražavati svoje dodatke zbog nekog svog nedostatka, već zbog svog preobilja. Ma šta što se može reći o bilo kom biću već je rečeno na najsavršeniji mogući način njegovim aktom bivstvovanja. Otud, biće posmatrano sa gledišta svog akta bivstvovanja već sadrži svako dodatno savršenstvo koje bi se moglo reći o biću.³³

Vidimo zašto Toma kaže da je zajedničko biće ono kojem se ništa ne može dodati. To je zato što zajedničko biće označava biće kao zajedničko svim stvorenim stvarima, a da bi bilo zajedničko za sve stvorene stvari pojam bića ne sme sadržavati individualna određenja po kojima je biće raspodeljeno među različitim rodovima. Ono se mora odnositi na stvari isključivo s tačke s koje će obuhvatiti ono što je zajedničko za sve njih, a i dalje uključivati sve što je u svakom pojedinačnom biću. Ta tačka gledišta jeste posmatranje bića iz perspektive njegovog akta bivstvovanja. Akt bivstvovanja je ono što je zajedničko svim stvarima.³⁴ On, takođe, uključuje sve unutar svakog bića zato što je on aktualnost sveg ostalog. Prema tome, upravo zbog svoje sveobuhvatnosti koncept bića poriče dodavanje.³⁵

smislu štostva, baš kao što biće dobija ime od bivstvovanja“, SCG I, 25 (Akvinski 1993: 129).

29 „[J]er je svaka narav po biti biće“, *De ver.*, q. 1, a. 1 (Akvinski 2001: 240).

30 „Premda rod označuje cijelu bit vrste, ipak nije nužno da razne vrste koje spadaju u isti rod, imaju jednu bit“, DEE 2 (Akvinski 1996: 288) ili pregnantnije izraženo, „[s]ve su životinje jednako životinje, ali nisu jednake životinje (*omnia animalia sunt aequaliter animalia, non tamen sunt aequalia animalia*)“, *De malo*, q. 2, a. 9, ad 16.

31 Za esencijalni karakter svakog bića, up. Owens 1980a: „Pošto se suština nikad ne može odvojiti od bivstvovanja ili ga isključiti, već ga mora uključivati implicitno iako je apstrahovana od njega, svaka je priroda esencijalno biće“ (89).

32 Osim citata iz napomene 11, up. i ST I, q. 3, a. 1; q. 3, a. 4; q. 54, a. 1.

33 ST I–II, q. 2, a. 5, ad 2.

34 SCG I, 26.

35 „Aristotelova tvrdnja [da biće nije rod], koju je prihvatio Porfirije u svojim *Isagogama*, jeste po karakteru čisto negativna i moderni se tumači slažu s tim zaključkom. Prema Pjeru Obonku [Aubenque],

Međutim, upravo sveobuhvatnost tog koncepta obezbeđuje temelj za narednu Tominu tvrdnju da po svom pojmu zajedničko biće nije takvo da mu se ništa ne može pridodati, jer ostavlja otvorenom mogućnost da se učine eksplicitnim razni unutrašnji modusi, određenja i aspekti čije je bivstvovanje aktualnost.

Kako se dodaje zajedničkom bivstvovanju: kategorije i transcendentalije

Tekstovima koje smo naveli na početku, iz *Komentara* i *De potentiae*, možemo sada dodati jedan, koji se bavi se bave problemom transendentalnih svojstava bića. On pokazuje da su ta svojstva uključena u pojam zajedničkog bića, ali da su ipak tom pojmu pridodata prema razumu, tj. da izražavaju aspekt bića koji samo biće ne izražava eksplicitno:

Tako kažu [Aristotel i Averoes] da *jedno* obuhvata zajedničko biće u svom pojmu i da samo dodaje pojam privacije ili izvesnu vrstu negacije, tj. dodaje pojam nedeljivosti. Dakle, *biće* i *jedno* jesu zamenjivi u smislu da su ista stvar. Oni se razlikuju samo u pojmu, tj. u meri da *jedno* dodaje negaciju biću.³⁶

Tako u tekstu nakon ocene debate između Avicene i Averoesa (Avicenna, Averroes) oko toga koji je odnos jedinstva prema biću i prihvatanja Averoesovog gledišta da pojam jedinstva ne dodaje ništa realno biću, dominikanski učitelj kaže da *jedno* obuhvata zajedničko biće u svom konceptu i da samo dodaje pojam privacije.

Iako se ovaj i druga dva relevantna teksta bave transcendentalnim svojstvima bića, naš cilj je razumeti šta Toma podrazumeva pod dodavanjem zajedničkom bivstvovanju.³⁷ Dakle, još jednom, koji je smisao Tomine tvrdnje da zajedničko bivstvovanje nije pojam koji isključuje mogućnost dodavanja?

Najkompletnije objašnjenje koje Akvinac daje u vezi s različitim načinima na koje se za jednu stvar može reći da dodaje nešto drugoj jeste u *Raspravljenim pitanjima o istini*. Iako je dugačko, mesto zaslužuje da ga celog citiramo:

---

teza da biće nije rod izražava da je univerzalnost bića kategorijalno prazna i da ništa ne doprinosi definiciji koja ukazuje šta nešto jeste. *Biće* je znak siromaštva, ono nije *čak ni rod*. Srednjovekovni mislioci, međutim, preokrenuli su negativnu tvrdnju *biće nije rod* u pozitivnu: biće je *transcendens*. Srednjovekovna reformulacija znak je pozitivnijeg tumačenja semantičke vrednosti bića: ne može mu se dodati nikakva razlika; biće je znak bogatstva, pošto uključuje sve razlike“, Aertsen 2012: 61–62. Dakle, biće kaže premnogo zato što kaže sve, no zato što kaže sve bez određivanja ono uopšte ne kazuje ništa. Ovu razliku između roda i zajedničkog bića ne uviđa G. Kerr za koga je biće „rodni pojam“ (Kerr 2008: 51; up. I 44, 47), što, zapravo, ni ne čudi s obzirom na njegovu reifikaciju pojma ens commune (up. npr. str. 45).

36 *In I Sent.*, d. 24, q. 1, a. 3: „Unde dicunt, quod unum claudit in intellectu suo ens commune, et addit rationem privationis vel negationis cujusdam super ens, idest indivisionis. Unde ens et unum convertuntur, sicut quae sunt idem re, et differunt per rationem tantum, secundum quod unum addit negationem super en“. Up. i *De ver.*, q. 21, a. 1, ad 9 i *In I Sent.*, d. 24, q. 1, a. 4.

37 Drguim rečima, transcendentalije nisu predmet ovog rada, već se posmatraju samo u kontekstu problema dodavanja biću.

Nešto se može dodati nečemu drugom na tri načina.

Na prvi način, tako da ono što se dodaje jeste suštinski različito od onog čemu je dodato. Tako se *belo* dodaje *telu*, zato što suština beline jeste drugo od suštine tela. Na drugi način, za nešto se kaže da je dodato nečemu drugom tako što ga kontrahuje ili određuje. Na taj način *čovjek* dodaje nešto *životinji*, ali ne u smislu da ima nečeg u čoveku što leži potpuno izvan suštine životinje. Da je to na delu, moglo bi se reći da sveukupnost predstavljena izrazom *čovjek* ne sadrži *životinju*, već da je *životinja* samo *deo čoveka*. Umesto toga, treba reći da je *životinja* kontrahovana *čovjekom*, zato što ono što je u pojmu čoveka sadržano na određen i aktualan način jeste implicitno i, na neki način potencijalno sadržano u pojmu životinje. Jer, kao što je po prirodi čoveka da ima razumnu dušu, a po prirodi životinje da ima dušu (bez određivanja da li je razumna ili ne), ipak određenje po kojem se kaže da čovek dodaje nešto životinji jeste nešto što se aktualno nalazi u stvarnosti.

Na treći način, za nešto se kaže da nečemu drugom nešto dodaje samo prema razumu. To je na delu kada pojam jedne stvari nije pojam druge. Međutim, to ne povlači nikakvu razliku u stvarnosti, već samo u razumu, kontrahovao pridodati koncept ono čemu se dodaje ili ne. Jer *slep* dodaje nešto *čovjeku*, *slepilo*, što nije realno biće već samo biće razuma, pošto biće uključuje i privacije. Takvim jednim konceptom, *čovjek* je kontrahovan zato što nisu svi ljudi slepi. No, kada kažemo *slepa krtica*, takav dodatak ne sadrži kontrahovanje.³⁸

Ovde imamo tri načina na koje se jedna stvar može dodati drugoj. Ukratko, a) kada suština dodatog leži potpuno izvan suštine onog čemu je dodato, b) kada dodato kontrahuje ili određuje ono čemu je dodato, a taj kontrahujući ili određujući element jeste nešto aktualno u stvarnosti i c) kada se samo po razumu dodato razlikuje od onog čemu je dodato.

Nakon objašnjenja različitih načina na koje se stvari mogu dodavati, Toma razmatra na koji se od ova tri načina nešto može pridodati biću. Ništa se ne može dodati univerzalnom, odnosno zajedničkom biću na prvi način:

38 *De ver.*, 21, a. 1: „Dicendum est, quod tripliciter potest aliquid super alterum addere. Uno modo quod addat aliquam rem quae sit extra essentiam illius rei cui dicitur addi; sicut album addit aliquid super corpus, quia essentia albedinis est praeter essentiam corporis. Alio modo dicitur aliquid addere super alterum per modum contrahendi et determinandi; sicut homo addit aliquid super animal: non quidem ita quod sit in homine aliqua res quae sit penitus extra essentiam animalis, alias oporteret dicere, quod non totum quod est homo esset animal, sed animal esset pars hominis; sed animal per hominem contrahitur, quia id quod determinate et actualiter continetur in ratione hominis, implicite et quasi potentialiter continetur in ratione animalis. Sicut est de ratione hominis quod habeat animam rationalem, de ratione autem animalis est quod habeat animam, non determinando ad rationalem vel non rationalem; ista tamen determinatio ratione cuius homo super animal addere dicitur, in aliqua re fundatur. Tertio modo dicitur aliquid addere super alterum secundum rationem tantum; quando scilicet aliquid est de ratione unius quod non est de ratione alterius: quod tamen nihil est in rerum natura, sed in ratione tantum, sive per illud contrahatur id cui dicitur addi, sive non. Caecum enim addit aliquid supra hominem, scilicet caecitatem, quae non est aliquid ens in natura, sed rationis tantum ens est comprehendentis privationes; et per hoc homo contrahitur, non enim omnis homo caecus est; sed cum dicimus talpam caecam, non fit per hoc additum aliqua contractio“.

Nemoguće je išta dodati univerzalnom biću na prvi način, iako je takav način dodavanja moguć kada je u pitanju neko konkretno biće, jer nema ničeg u prirodi što je izvan suštine univerzalnog bića, iako može biti nečeg što leži izvan suštine konkretnog bića.³⁹

Argument se oslanja na to da biće nije rod, pa mu se ništa ne može dodati, ali je jasno da se nešto može dodati konkretnim bićima što ne pripada ovom ili onom biću. Na primer, po suštini čoveka nije da bude hladan, pa ako čoveku dodamo hladnoću mi dodajemo nešto suštinski različito od čoveka.

Kada je u pitanju drugi način dodavanja, Toma kaže neke vrlo interesantne stvari. Iako barem na jednom mestu,⁴⁰ pominje svih pet tradicionalnih transcendentálnih pojmova kao dodatke biću, on ne smatra da se svi oni dodaju biću na isti način. U narednom citatu kaže da se pojam stvari dodaje univerzalnom biću na različit način od drugih transcendentálnih svojstava. Drugi način na koji se nešto može dodati nečim drugom jeste na način kontrahovanja ili određivanja, pri čemu je pridodat element nešto realno.

Međutim, ima nekih stvari koje biću dodaju na drugi način, zato što je biće kontrahovano na deset rodova, od kojih svaki dodaje nešto biću, ne kao akcidenција, niti kao razlika, već kao određeni način bivstvovanja (determinatum modum essendi) koji je utemeljen u samoj suštini stvari.⁴¹

Ovo je prvi put da zajedničko biće jeste u stanju da primi dodatak; to se događa na način kontrakcije ili određenja. Sveti Toma kaže da je određujući element zasnovan u suštini stvari. Deset rodova kontrahuju biće na određen modus bivstvovanja. Bez ozbiljnijih problema moguće je uvideti da je dodavanje na način kontrahovanja nečim realnim u prirodi slično s Tominim učenjem o razlici između suštine i bivstvovanja. U izrazu *determinatum modum essendi*, *determinatum modum* označava suštinska ili šastvena određenja kojima je akt bivstvovanja kontrahovan na ovu ili onu vrstu bića, a *essendi* označava akt bivstvovanja koji je aktualnost svih esencijalnih određenja bića. Drugim rečima, kategorije dodaju biću različite moduse bivstvovanja bića.⁴²

39 Isto: „Non autem potest esse quod super ens universale aliquid addat aliquid primo modo, quamvis illo modo possit fieri additio super aliquod ens particulare; nulla enim res naturae est quae sit extra essentiam entis universalis, quamvis aliqua res sit extra essentiam huius entis“.

40 *De ver.*, 1.1.

41 *De ver.*, 21, a. 1: „Secundo autem modo inveniuntur aliqua addere super ens, quia ens contrahitur per decem genera, quorum unumquodque addit aliquid super ens; non quidem aliquod accidens, vel aliquam differentiam quae sit extra essentiam entis, sed determinatum modum essendi, qui fundatur in ipsa existentia rei“.

42 „Biće mora biti kontrahovano na različite rodove na osnovu različitog načina pripisivanja koji proističe iz različitog modusa bivstvovanja (*qui consequitur diversum modum essendi*); jer biće je označeno, tj. nešto je označeno da jeste, na onoliko mnogo načina na koliko možemo načiniti pripisivanja. Jer klase na koje je biće prvo razdeljeno zovu se kategorije zato što se razlikuju na osnovu različitih načina pripisivanja (*dicuntur esse praedicamenta, quia distinguuntur secundum diversum modum praedicandi*). Dakle, pošto neke kategorije označavaju šta (tj. supstanciju), neke koje vrste, neke koliko itd., mora

Ovo je dobro mesto da se razjasni razlika između zajedničkog bivstvovanja i zajedničkog bića. Toma često izražava problem dodavanja biću u kategorijama zajedničkog bivstvovanja. Na primer:

Nešto čemu se ništa ne dodaje može se shvatiti dvojako. Na jedan način da tome odgovara da mu se ništa ne dodaje, kao što nerazumnoj životinji odgovara da bude bez razuma. Na drugi se način shvaća nešto čemu se ništa ne dodaje, jer tome ne odgovara da mu se nešto dodaje. Tako je životinja uzeta općenito (*animal commune*) bez razuma jer životinji općenito ne odgovara da ima razum. Ali pojam životinje ne isključuje da bude bez razuma. Biti dakle bez dodatka na prvi način jest božansko bivstvovanje, a biti bez dodatka na drugi način jest zajedničko bivstvovanje.⁴³

Već je bilo reči o odnosu između zajedničkog bivstvovanja i božanskog bivstvovanja. Videli smo da se zajedničko bivstvovanje slaže sa zajedničkim bićem utoliko što oba izraza izražavaju savršenosti bića i bivstvovanja na nivou stvorenih stvari, bez obuhvatanja Boga i njegovog bivstvovanja. Dodaje se zajedničkom biću zato što se celo pitanje dodavanja biću tiče načina na koji nešto može biti dodato nečemu što je već najsavršenije i što izražava sve unutar bića. Toma kaže da dodatak biću moguć samo kroz ukazivanje na unutrašnje moduse bića. Međutim, ti unutrašnji modusi jesu upravo dodaci biću pomoću akta bivstvovanja; na primer, specijalan modus bivstvovanja izražen imenom *supstancija* jeste biće po sebi, *per se ens*,⁴⁴ supstancija dodaje modus bivstvovanja po sebi, akcidenција modus bivstvovanja u drugom, odnos modus bivstvovanja koji ima veze s drugim itd. Tako, unutar zajedničkog bića dodatak je pridodat pomoću zajedničkog bivstvovanja. To je sasvim jasno u slučaju dodavanja kontrahovanjem: to je akt bivstvovanja koji je ograničen pomoću deset rodova na *determinatum modum essendi*.⁴⁵ Dodaje se zajedničkom biću, ali pomoću zajedničkog bivstvovanja;⁴⁶ da mu se dodaje pomoću ičeg drugog u stvari, dakle

postojati modus bivstvovanja koji odgovara svakom tipu pripisivanja. Na primer, kada se kaže da je čovek životinja, to označava supstanciju, a kada se kaže da je čovek beo to označava kvalitet, i tako dalje“, *In V Meta.*, l. 9, no. 890. Za detaljnu analizu, up. Tomarchio 2001.

43 ST I, q. 3, a. 4 ad 1 (Akvinski 1990: 285; umesto *općeniti bitak* stavljeno je *zajedničko bivstvovanje; ens commune* pre treba prevoditi sa „zajedničko biće“, nego „opšte biće“, pošto je reč o onom što je dobijeno na osnovu neprecizirajuće apstrakcije, što se realno razlikuje od svake stvorene prirode i što je uvek upojedinačeno. U prilog prevoda „zajedničko biće“ govori i naredno mesto iz *Komentara Sentencija*: „I slično, tamo gde je zajednička stvar, postoji i pojedinačan i svojstven aspekt stvari kao predmeta. Prva filozofija je posebna nauka, iako razmatra biće prema onom što je zajedničko svemu, zato što razmatra taj poseban aspekt bića prema kojem ono ne zavisi od materije i kretanja“, *In III Sent.* d. 27, q. 2, a. 4 sol. 12; up. i *In I Sent.* d. 8, q. 4, a. 1, ad 1).

44 *De ver.*, q. 1, a. 1, resp. (Akvinski 2001: 240).

45 Za neograničenost bivstvovanja kao takvog, up. SCG I, 43, *Comp. th.* I, 18 i Wippel 1998.

46 G. Ker zastupa tezu da je „u nekom trenutku svoje karijere, Toma počeo da pravi razliku između *ens commune* i *esse comune*, pri čemu prvo označava predmet metafizike, a drugo je povezano s bivstvovanjem stvari“ (Kerr 2008: 34). Zajedno sa *svim* ostalim istoričarima filozofije, ne smatram da ovakvo razlikovanje ima temelja u Tominim delima; svetac je u drugom delu *Izlaganja Boetijevog dela O sedmicama* objasnio razliku između *ens* i *esse* kao razumsku koja počiva na načinima na koji ti termini

pomoću nekog štastvenog aspekta, to bi bilo dodavanje bića biću, jer da bi se dodao taj štastveni aspekt već mora *biti*, a time je već biće, dakle uopšte ne bi bilo dodavanje.

Od tri načina dodavanja, prvi se isključuje kada je reč o tome kako je nešto moguće dodati biću, a drugi se primenjuje na biće jer ono može biti kontrahovano na određeni način bivstvovanja pomoću deset rodova. I treći se način može primeniti na biće. To je dodavanje prema razumu, bez realnog razlikovanja u stvarima, pri čemu jedan koncept stvari može izražavati ono što nije eksplicitno izraženo nekim drugim konceptom. Iako se naredno mesto najviše bavi problemom kako se pojam dobra pridodaje biću, Toma kaže da se i pojmovi istine i jedinstva primenjuju na isti način na biće:

Pošto je biće prvi koncept duha, kako kaže Avicena, nužno je da svaka [druga] reč bude ili a) sinonimna s bićem, što se zasigurno ne može reći o dobrom, zato što nije beskorisno ponavljanje reči *dobro biće*, b) ili dodaje nešto barem prema razumu. Otud, moramo reći da, pošto ne kontrahuje biće, *dobro* dodaje nešto biću i to dodavanje jeste samo prema razumu. ... Otud, *jedno* dodaje biću, koje je prvi koncept duha, samo prema razumu, tj. negaciju, jer *jedno* kao da znači jedno nepodeljeno biće. No, *istina* i *dobro* jesu pozitivni pojmovi; otud, oni samo mogu dodati jedan odnos biću, a i to samo prema razumu.⁴⁷

Dodavanje biću prema razumu ne kontrahuje biće ni na jednu određenu vrstu bića, zato što takvi koncepti kao što su *jedno*, *dobro* i *istina* transcendiraju kategorije, baš kao što to čini i samo biće.⁴⁸ Takođe, ti koncepti nisu ni puki sinonimi za biće. Oni izražavaju savršenstva koja nisu eksplicitno iskazana rečju *biće*.⁴⁹

označavaju, konkretan i apstraktan način (Akvinski 1996: 370, što nije, kao što Ker misli, razlika između „apstraktnog bića“ i „konkretnog bića“ (str. 55)). Osim toga, istoričari se slažu u oceni da se Akvinčeva misao nije u suštini menjala tokom godina, već da je na delu bila, rečima K. Fabra (Fabro), modalna evolucija: način izlaganja i razvijanja argumenata jeste se menjao, ali ne i njihov sadržaj, jer su temeljne postavke – na primer, realna razlika, princip individuacije, bivstvovanje kao aktualizujući princip i same forme – ostajale iste. Za to, Velde 1995: 4, Chenu 1964: 272 i za Fabra Mitchell 2012: 144, 297.

47 *De ver.*, 21, a. 1: “Cum autem ens sit id quod primo cadit in conceptione intellectus, ut Avicenna dicit, oportet quod omne aliud nomen vel sit synonymum enti: quod de bono dici non potest, cum non nugatorie dicatur ens bonum; vel addat aliquid ad minus secundum rationem; et sic oportet quod bonum, ex quo non contrahit ens, addat aliquid super ens, quod sit rationis tantum. ... Omnis enim positio absoluta aliquid in rerum natura existens significat. Sic ergo supra ens, quod est prima conceptio intellectus, unum addit id quod est rationis tantum, scilicet negationem: dicitur enim unum quasi ens indivisum. Sed verum et bonum positive dicuntur; unde non possunt addere nisi relationem quae sit rationis tantum”.

48 „Transcendentalije transcendiraju kategorije ne na način da označavaju neku odvojenu stvarnost iza kategorija, izvor pojma *transcendens* [kod Tome] nije platonističko–avgustinovsko uzdizanje do Boga. Transcendentalije prevazilaze kategorije zato što idu kroz sve njih, što su zajedničke svima njima“, Aertsen 1996: 93. I još: „Transcendentalno u srednjem veku protivstavljeno je kategorijalnom: transcendentalno nije ograničeno na jednu kategoriju. ... Kategorijalni poredak stvari Aristotelovo je otkriće; otvaranje transcendentalne dimenzije postignuće je srednjovekovne misli“, Aertsen 2012: 663.

49 Up. *De ver.*, q. 1, a. 1, ad 4. „Iako su zamenjivi, transcendentalni izrazi nisu zato sinonimi, jer sinonimi označavaju istu stvar prema istom *ratio*. ... Stalno iznova mislioci u XIII veku naglašavaju da nije *nugatio*, nije beskorisno ponavljanje istog reči biće je jedno, dobro i istinito“, Aertsen 1996: 97; up. i Tavuzzi 1988: 315–316.

Kao što smo videli, ime *biće* uzeto je od akta bivstvovanja. Reč *biće*, dakle, izražava sve što je unutar bića u kategoriji akta bivstvovanja koji je aktualnost svih esencijalnih i individualnih savršenstava koje može imati neko/svako biće. Postoje, međutim, neka svojstva bića koja su direktno implicirana u konceptu bića, ali koja nisu eksplicitno izražena tim konceptom. Ta svojstva, kaže Akvinac, govore nešto o biću ili na negativan ili na pozitivan način. Na negativan način, koncept *jednog* izražava nepodeljenost bića. To ne znači da je jedinstvo nešto više od bića. Ono naprosto ukazuje da je biće u samom sebi nepodeljeno.⁵⁰ U tekstu iz *Komentara* on kaže da *jedno* uključuje zajedničko biće u svoj pojam i dodaje biću tako što ukazuje na odustvo odeljenosti kao karakteristiku bića.⁵¹

Druga svojstva izražavaju pozitivne aspekte bića i to je moguće na dva načina, bilo izražavanjem odeljenosti jednog bića od drugog bilo izražavanjem slaganja jednog bića s drugim. Tako, koncept nečeg (*aliquid*) izražava činjenicu da je svako biće „različito“ od svakog drugog bića.⁵²

Ta svojstva bića koja izražavaju slaganje jednog bića s drugim zahtevaju da nešto postoji u stvarnosti prema čemu sve se stvari mogu slagati. Toma kaže da postoji takva stvar, ljudska duša, zato što je ona „na neki način sve“, kako se kaže u III. knj. *O duši*.⁵³ No, duša ima dve moći, spoznajnu i volitivnu, s kojima se sve biće može slagati. Koncept istine izražava činjenicu da se sve biće slaže s razumom; stvari se zovu istinite u meri u kojoj se slažu s razumom.⁵⁴ Koncept dobra izražava slaganje sveg bića s voljom, tj. samom činjenicom da jeste biće, sve biće ispoljava moć privlačenja volje.⁵⁵ Nijedno od ovih transcendentnih svojstava nije ništa različito od bića. Biće ih sve uključuje, ali ih kao takvo, kao biće, naprosto ne izražava. Ta su svojstva dodaci biću utoliko što ukazuju na određene aspekte bića.

Ako ti pojmovi koji biću dodaju samo razumom aktualno uključuju zajedničko biće u sebe, oni moraju biti dodaci biću u kategorijama onog što konstituiše biće kao biće, dakle akta bivstvovanja. Kako smo rekli, oni moraju dodavati zajedničkom biću pomoću zajedničkog bivstvovanja. Toma upravo to kaže kada tvrdi u prilog zamenjivosti jednog s bićem:

Jedno biću ne dodaje nikakvu stvarnost, već samo negaciju podeljenosti; jer *jedno* naprosto znači nepodeljeno biće. To je jasno iz same činjenice da je *jedno* zamenjivo s bićem. Jer svako je biće ili prosto ili složeno. No, ono što

50 *De ver.*, q. 1, a. 1, resp. (Akvinski 2001: 241). Ili: „Trebalo primetiti da je ime *čovjek* nametnuto od štastva ili prirode čoveka, a ime *stvar* samo od štastva; ali ime *biće* nametnuto je od akta bivstvovanja, a ime *jedno* od poretka ili nedostatka podele, jer ono što je jedno jeste nepodeljeno biće. Ono što ima suštinu i štastvo pomoću te suštine i što je u sebi nepodeljeno jeste isto. Otud, ova tri – *res*, *ens*, *unum* – označavaju apsolutno isto, ali prema različitim pojmovima (*rationes*)“, *In IV Meta.*, l. 2, no. 553.

51 U *Komentar*u Boetijevog spisa *O trojstvu*, q. 4, a. 1, u kontekstu problema uzroka mnoštvenosti, Toma navodi kako dolazimo do pojma *jednog* kao transcendentalije: „Za [jedno] biće nemoguće je da bude odeljeno od [drugog] bića ukoliko je biće, jer ništa nije odeljeno od bića osim nebića. I otud ovo biće nije odeljeno od onog bića osim ukoliko nije, pošto je u ovom biću uključena negacija onog bića (*Unde et ab hoc ente non dividitur hoc ens nisi per hoc quod in hoc ente includitur negatio illius entis*)“.

52 *De ver.*, q. 1, a. 1, resp.

53 *De ver.*, q. 1, a. 1, resp. (Akvinski 2001: 241).

54 ST I, q. 16, a. 1, resp. (Akvinski 1990: 210–212).

55 *De ver.*, q. 1, a. 1, resp.

je prosto jeste nepodeljeno i aktualno i potencijalno, a ono što je složeno nema bivstvovanje sve dok njegovi delovi ostaju podeljeni, već samo pošto se njegovi delovi združe i konstituišu ga. Očito, dakle, nepodeljenost jeste posledica bivstvovanja. I zato svaka stvar održava svoje jedinstvo onoliko dugo koliko održava svoje bivstvovanje.⁵⁶

Toma uči da su biće i istina zamenjivi pomoću akta bivstvovanja, tj. po aktu bivstvovanja stvar se slaže s razumom.⁵⁷ Takođe kaže da kada je biće posmatrano kao dobro, tj. kao ono što privlači volju, ono je posmatrano pod aspektom svrhovnog uzroka, i to svojstvo bića on pripisuje aktu bivstvovanja.⁵⁸ Ukratko, možemo reći da je biće jedno, dobro i istinito ne zato što je ovo biće ili ono biće, već pomoću onog po čemu je biće odgovarajuće označeno, tj. pomoću njegovog akta bivstvovanja.

Rekapitulacija

Rezimirajmo tri aspekta problema dodavanja biću. Prvo, videli smo da je nemoguće bilo šta dodati Bogu zbog savršenosti njegove prirode. Božansko bivstvovanje nije ni akt bivstvovanja kojim sve stvari bivstvuju, niti je savršenstvo koje Bog deli sa stvorenim bićima. Božja suština ne prima svoje bivstvovanje, kao što ga primaju suštine stvorenih stvari kao svoju aktualnost. Njegovo bivstvovanje konstituiše samu njegovu suštinu. Dakle, božansko bivstvovanje odvaja Boga od zajednice stvorenina. Primarno značenje kontrasta između *esse divinum* i *esse commune* jeste to da zajedničko biće nije zajedničko ili neutralno savršenstvo koje dele Bog i stvorenine.

Nedostatak zajedničkosti u Bogu Toma objašnjava u kontekstu pobijanja panteističkog gledišta i u kontekstu pobijanja gledišta da je bivstvovanje zajedničko savršenstvo za Boga i stvorene stvari. U oba slučaja on koristi isti argument, od savršenosti božanske prirode na nemogućnost ikakvog dodavanja Bogu, a od nemogućnosti dodavanja na nemogućnost zajedničkosti. Njegov je zaključak da je božansko bivstvovanje svojstveno Bogu i različito od akata bivstvovanja stvorenih stvari. Sama savršenost tog bivstvovanja donosi radikalnu razliku.

Drugo, videli smo da se ništa aktualno ne može dodati zajedničkom biću. Po tome je ono slično rodnim pojmovima, kao što je *animal commune*, zato što rodni pojmovi sadrže na nedoređen način sve vrsne razlike kojima mogu biti aktualno određeni, ali koje ne izražavaju na eksplicitan način. Međutim, razlog zašto *ens commune* ne izražava svoje dodatke nije isti kao razlog zašto *animal commune* njih ne izražava. Pomanjkanje

56 ST I, q. 11, a. 1: „Respondeo dicendum quod unum non addit supra ens rem aliquam, sed tantum negationem divisionis, unum enim nihil aliud significat quam ens indivisum. Et ex hoc ipso apparet quod unum convertitur cum ente. Nam omne ens aut est simplex, aut compositum. Quod autem est simplex, est indivisum et actu et potentia. Quod autem est compositum, non habet esse quandiu partes eius sunt divisae, sed postquam constituunt et componunt ipsum compositum. Unde manifestum est quod esse cuiuslibet rei consistit in indivisione. Et inde est quod unumquodque, sicut custodit suum esse, ita custodit suam unitatem“.

57 ST I, q. 16, a. 1, ad 3.

58 *De ver.*, q. 21, a. 1; up. i ST I–II, q. 18, a. 1: „Onoliko koliko ima bivstvovanja toliko ima dobrote“.

dodavanja u *animal commune* izveden je iz neodređenog načina na koji sadrži svoje dodatke, a nedostatak dodavanja u *ens commune* izveden je iz sveobuhvatnog načina na koji ih sadrži. Svaki dodatak bi morao doći izvan područja bića, što je nemoguće. Bivstvovanje sadrži sve svoje razlike, čak i u njihovoj determinišućoj funkciji, rod ih ne sadrži ako su posmatrane kao njegovi specifični kvaliteti (vrsne razlike).⁵⁹ No, zajedničko biće ne isključuje dodatak na isti način na koji ga isključuje Bog. Razlog za to je taj što prirode stvorenih stvari poseduju akt bivstvovanja na ograničen način. Otud, iako ne možemo ići onkraj bića da bismo mu nešto dodali, možemo otkriti njegova unutrašnja određenja i modifikacije u skladu s kojima se poseduje akt bivstvovanja. Na taj način zajedničko biće ostavlja otvorenom mogućnost za primanje dodataka.

Treće, razmotrili smo različite načine na koje se jedna stvar može dodati drugoj: a) kada je pridodati element esencijalno različit od onog čemu se dodaje, b) kada pridodati element kontrahuje ili određuje ono čemu se dodaje na takav način da obrazuje jednu suštinu s njim, i to je na delu kada je dodati element nešto realno u prirodi i c) kada je dodatak tek razumski, odnosno ne ukazuje na realno dodavanje već samo na različit aspekt jedne te iste stvari. Toma isključuje mogućnost da se zajedničkom biću može išta dodati na prvi način. Na drugi je način moguće dodati nešto biću i to je postignuto pomoću deset rodova na koje se biće kontrahuje na određeni način bivstvovanja. Unutar bića, deset rodova funkcionišu kao ograničenja akta bivstvovanja na ovu ili onu vrstu bića. I ovde se videla povezanost zajedničkog bića i zajedničkog bivstvovanja: dodaje se zajedničkom biću pomoću zajedničkog bivstvovanja. Konačno, treći način dodavanja se takođe primenjuje na zajedničko biće. Postoje neki aspekti bića koji zavise od njega, ali koji nisu eksplicitno izraženi pojmom bića, ali koji su po obimu jednaki s obimom pojma bića i ne određuju ga ni na jedan od rodova. To su svojstva kao što je jedno, dobro, istina. I ovde se na delu vidi unutrašnji odnos između zajedničkog bića i zajedničkog bivstvovanja. Zato što ovi dodaci uključuju zajedničko biće oni moraju biću biti dodati pomoću onog što temeljno konstituiše biće kao biće, tj. pomoću akta bivstvovanja.

Svakako najinteresantniji aspekt Tominog učenja o tome kako je moguće dodavanje zajedničkom biću jeste da je dodavanje opisano u kategorijama stvorenog akta bivstvovanja, tj. da je unutar bića dodavanje moguće pomoću akta bivstvovanja. To je očito u slučaju dodavanja pomoću kontrahovanja zato što je akt bivstvovanja taj koji je određen do konačnog načina bivstvovanja. Akt bivstvovanja je centralan i u dodavanju prema razumu. Na primer, Toma kaže da stvar održava svoje jedinstvo onoliko dugo koliko se održava u bivstvovanju. Za istinu se kaže da je utemeljena u bivstvovanju stvari. Dobro je svojstvo bića utoliko što jedno biće usavršava i održava drugo pomoću svog bivstvovanja. Drugim rečima, ti različiti aspekti bića slede biće upravo ukoliko je biće i otud moraju pripadati biću po onome što je zajedničko za sva bića, a ne pomoću onog što je svojstveno ovom ili onom biću.

Predrag Milidrag

Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerzitet u Beogradu

Literatura:

59 Up. Owens 1963a: 65.

a) Tomina dela

- Corpus thomisticum*, dostupno na: <http://www.corpusthomisticum.org> (posećeno 21. decembra 2016).
- (1952a) *On the Power of God*, translated by the English Dominican Fathers, The Newman Press: Westminster, Maryland.
- (1952b) *Truth (Disputed Questions on Truth)*, translated from the definitive Leonine text by Robert W. Mulligan, S.J., Chicago: Henry Regnery Company.
- (1961) *Commentary on the Metaphysics of Aristotle*, Translated By John P. Rowan, Chicago: Henry Regnery Company.
- (1983) *Quodlibetal Questions 1 and 2*, tr. Sandra Edwards, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- (1990) *Izbor iz djela*, dva toma, Prevod Veljko Gortan, Josip Barbarić. Zagreb: Naprijed.
- (1993) *Suma protiv pogana*, prevod o. Avgustin Pavlović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- (1995) *Opuscula Philosophica*, prvi tom, prev. o. Avgustin Pavlović. Zagreb: Demetra.
- (1996) *Opuscula philosophica*, drugi tom, prev. o. Avgustin Pavlović. Zagreb: Demetra.
- (1997) *Thomas Aquinas's Earliest Treatment of the Divine Essence: Scriptum super libros Sententiarum, Book I, Distinction 8*, translated into English with Facing Latin Text, Introduction, Glossary, and Select Bibliography by E. M. Macierowski, New York: State University of New York Press.
- (2001) *Pariške rasprave Tome Akvinskoga. Raspravljena i kvodlibetalna pitanja*, prevod Avgustin Pavlović O.P. Zagreb: Demetra.
- (2003) *On Evil*, Translated by Richard Regan, Edited with an Introduction and Notes by Brian Davies, Oxford: Oxford University Press.
- (2005) *Izabrano djelo*, izabrao i preveo Tomo Vereš, drugo znatno prošireno i dotjerano izdanje priredio Anto Gavrić, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- (2009) *Compendium of Theology*, Translated by Richard J. Regan, Oxford: Oxford University Press.

b) Ostalo

Aertsen, Jan A.

(1996) *Medieval Philosophy and the Transcendentals: The Case of Thomas Aquinas*, Leiden: E. J. Brill.

(2012) *Medieval Philosophy as Transcendental Thought. From Philip the Chancellor (ca. 1225) to Francisco Suárez*, Leiden: E.J. Brill.

Chenu, M.-D., O.P. (1964) *Toward Understanding Saint Thomas*, translated with Authorized Corrections and Bibliographical Additions by A.-M. Landry, O.P. and D. Hughes, O.P. Chicago: Henry Regnery Company.

Contat, Alain (2014) „A Hypothesis About the Science of the Transcendentals as *Passiones Entis* According to Saint Thomas Aquinas“, *Alpha Omega* 17: 213–266.

- Dewan, Lawrence, O.P. (1999) „The Individual as a Mode of Being according to Thomas Aquinas“, *The Thomist* 63: 403–424.
- Doolan, Gregory T. (2014) „Aquinas on the Metaphysician’s vs. the Logician’s Categories“, *Quaestiones Disputatae* 4: 133–155.
- Dumont, Stephen D. (1998) „Scotus’s Doctrine of Univocity and the Medieval Tradition of Metaphysics“, u J.A. Aertsen, A. Speer (Hrsg.) *Was ist Philosophie im Mittelalter*, Berlin, New York: Walter de Gruyter, str. 193–212.
- Elders, Leo (1993) *The Metaphysics of Being of St. Thomas Aquinas*, Leiden: E.J. Brill.
- Fabro, Cornelio
 (1966) „The Transcendentality of *Ens–Esse* and the Ground of Metaphysics“, *International Philosophical Quarterly* 6: 389–427.
 (1970) „Platonism, Neo-Platonism and Thomism: Convergencies and Divergencies“, *The New Scholasticism* 44: 69–100.
- Furlong, Peter (2010) „The Latin Avicenna and Aquinas on the Relationship between God and the Subject of Metaphysics“, *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association* 83: 129–140.
- Gilson, Etienne
 (1952) *Being and Some Philosophers*, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
 (2002) *Thomism. The Philosophy of Thomas Aquinas*, Translated by Laurence K. Shook and Armand Maurer, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Heiser, John H. (1993) „Plotinus and Aquinas on *Esse Commune*“, *The Modern Schoolman* 70: 259–287.
- Jordan, Mark (1980) “Re–reading Thomas on Transcendentals: The Grammar of *Esse*”, *The Thomist* 44: 1–27.
- Kerr, Gaven (2008) „The Meaning of *Ens Commune* in the Thought of Thomas Aquinas“, *Yearbook of the Irish Philosophical Society*: 32–60.
- Milidrag, Predrag
 (2014) „Dvostruki karakter stvorenog bića kod T. Akvinskog“, *Theoria* 57 (4): 5–24.
 (2015a) „Razlika *esse–essentia* u *Sumi protiv pagana*, II 52–54“, *Filozofija i društvo* 26 (2): 414–435.
 (2015b) „Akvinac o realnoj razlici i dvostrukom određenju *esse*“, *Theoria* 58 (2): 5–32.
 (2016) „Toma Akvinski o predmetu metafizike“, *Theoria* 59 (1): 42–58.
- Mitchell, Jason A. L.C.
 (2012) *Being And Participation. The Method and Structure of Metaphysical Reflection according to Cornelio Fabro*, Roma: Ateneo Pontificio Regina Apostolorum.
 (2013) „Aquinas on the Ontological and Theological Foundation of the Transcendentals“, *Alpha Omega* 16: 39–78.

Owens, Joseph

- (1963a) *An Elementary Christian Metaphysics*, Toronto, Bruce Publishing.
- (1963b) „Existential Act, Divine Being, and the Subject of Metaphysics”, *The New Scholasticism* 37: 359–363.
- (1980a) „The Accidental and Essential Character of Being in the Doctrine of St. Thomas Aquinas“, u *St. Thomas Aquinas on the Existence of God. Collected Papers of Joseph Owens, C. Ss. R.*, ed. John R. Catan, Albany: State University of New York Press, str. 52–96.
- (1980b) „Diversity and Community of Being in St. Thomas Aquinas“, u *St. Thomas Aquinas on the Existence of God. Collected Papers of Joseph Owens, C. Ss. R.*, ed. John R. Catan, Albany: State University of New York Press, str. 97–131.
- (1993) „Aristotle and Aquinas“, u Norman Kretzman, Eleanore Stump (eds.) *The Cambridge Companion to Aquinas*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 38–59.

Reichmann, James B. S.J. (1974) „Immanently Transcendent and Subsistent *Esse*: A Comparison“, *The Thomist* 38: 332–369.

Tavuzzi, Michael O.P. (1988) „Aquinas on the Operation of *Additio*“, *The New Scholasticism* 62: 297–318.

Tomarchio, John (2001) „Aquinas’s Division of Being according to Modes of Existing”, *The Review of Metaphysics* 54: 585–613.

Velde, Rudi A. Te (1995) *Participation and Substantiality in Thomas Aquinas*, Leiden, E.J. Brill.

Wippel, John F.

- (1987a) “Thomas Aquinas’s Derivation of the Aristotelian Categories (Predicaments)”, *Journal of the History of Philosophy* 25: 13–34.
- (1987b) „Substance in Aquinas’s Metaphysics“, *Proceedings of American Catholic Philosophical Association* 61: 2–22.
- (1998) „Thomas Aquinas and the axiom that unreceived act is unlimited”, *The Review of Metaphysics* 51: 533–564.
- (2000) *The Metaphysical Thought of Thomas Aquinas*, Washington, D.C., The Catholic University of America Press.

Predrag Milidrag

The Problem of Additon (additio) to ens in Thomas Aquinas (Summary)

The article analyzes the problem of addition to the concept of being (*ens*) in Thomas Aquinas. The first part analyzes the impossibility of addition to divine being, and the second one is dedicated to the lack of addition in common being (*ens commune*). Divine being cannot receive any further determinations, common being does not contain any

further determinations, but it can receive it. In that context, the difference between adding to generic notions and adding to common being is highlighted. In the third part the *De veritate*, q. 21, a. 1 is interpreted and it is shown that common being is capable of receiving additions either as a contraction of something real to the *determinatum modum essendi*, or as an expression of the perfections that are not explicitly contained in being. The first additions are the categories, the second ones are transcendentals.

Keywords: common being, *ens commune*, addition, categories, transcendentals, genus and species, divine being, Thomas Aquinas.